

Az Országos Kisgazda- és Földművespárt megalakítása

(1919 január)

SIPOS JÓZSEF

(Budapest, MSZMP Központi Bizottsága)

Az 1909-ben alakult Függetlenségi 48-as Gazdapárt — 1918 novemberétől, Országos Kisgazdapárt — és az 1918 december elején a Magyar Gazdaszövetség által életre hívott Országos Földműves Párt egyesülését csak nagy általánosságban vizsgálta a szakirodalom.¹ A legújabb szintézisek pedig említést sem tesznek erről.² Így nem látjuk pontosan a politikai erőviszonyok alakulását, amely pedig szorosan összefüggött a pártok társadalmi- és osztálybázisával. Ezért és a parasztpártok polgári demokratikus forradalomban játszott szerepének differenciáltabb feltárása miatt szükséges e kérdést részletesebben megvizsgálni.

Az Országos Kisgazdapárt és az Országos Földművespárt vezetősége — előzetes tárgyalások után, amelyekről azonban semmit nem tudunk — 1919. január 2-án elhatározta a két párt egyesítését.³ Erről kiáltványban értesítették az ország parasztságát. Ebben kifejtették, milyen alapon jött létre az egyesülés. Magyarország feldarabolása, a fenyegető éhínség, az állami és gazdasági élet összeomlásának veszélye mellett a legfontosabb okként a következőt írták: „A külellenségénél is veszedelmesebb belső ellenség lépett föl, kommunista és bolszeviki eszmékkel, mely Isten és haza után a családnak sem irgalmaz, mert meg akarja szüntetni a családi tulajdont s az állam neve alatt a saját igájába akar fogni mindannyiunkat!” Vagyis a kommunistáktól való félelem és a családi tulajdon védelme volt az egyik fő oka az egyesülésnek. A KMP rendkívül radikális agrárprogramja, amely lényegében minden földet, amit nem a tulajdonos művelt el akart kobozni, a kis- és középparasztság érdekeit képviselő Kisgazdapártot arra készítette, hogy elfogadja a gazdagparaszti és középbirtokosi érdekeket védő Földművespárt csatlakozását. Az egyesülés másik okát így fogalmazták meg: „...egyesülten oly erővel rendelkezünk, hogy döntő szavunk lehet az ország kormányzására.” Úgy gondolták, hogy a kormány által meghirdetett választásokon az Országos Kisgazda- és Földművespárt többségbe kerülhet a nemzetgyűlésben és így a parasztság az „ország sorsának intézésében számarányához méltó súllyal” vehet részt.

A kiáltvány a szociáldemokrata és a polgári radikális párt törekvéseivel szemben hangsúlyozta: „Földet akarunk adni mindazoknak, akik földet akarnak és azt megművelni is tudják, de nem árendába, hanem örök tulajdonba. Árendások és állami jobbágyok helyett minél több független, szabad kisgazdát akarunk látni ebben az ország-

¹ Bodrogközy Zoltán 1929. 245—246.; J. Tóth Dezső 1968. 53.; Hajdú Tibor 1968. 165.; Király István 1973 190. és Mérei Gyula 1969 117—118.

² Ránki György 1976. 165 és 167.; Balogh... 1985. 84—85.

³ Népszava, 1919. I. 3. 5—6.

ban, ahol eddig uzsora és mellőzés volt a falusi nép osztályrésze. ...Nem bízunk azokban, akik azzal hitegetnek, hogy egyelőre még nem akarják elsöpörni a magántulajdont, mert tűzhelyeinket s barázdáinkat a jövőben sem engedjük az állam tulajdonává tenni! ...Nem állandóan emelkedő földértékadó, nem termelési kényszer, hanem a földművelés erőteljes támogatása és szabadsága!” Hangsúlyozták, hogy a parasztság „ebben a pártban védheti csak meg teljes biztonságban a tulajdon szentségét és ez háríthatja el felőle az állami gyámkodás veszedelmét is! Miután úgy látták, hogy az „ellentábor” (a kommunisták és a szociáldemokraták — S. J.) egész harca a polgári társadalom ellen irányul, „testvéri szeretettel hívjuk föl az iparral, kereskedelemmel s a szellemi téren foglalkozó polgártársainkat is pártunk támogatására.” Felszólították a két párt tagságát: ahogyan a központban kezdet fogtak, úgy az „országban mindenütt fogjanak kezdet és egyesüljenek az eddigi Kisgazdapártok és Földművespártok”, és készüljenek a választásokra. A pártion kívüli tömegeket is meg akarták nyerni: „Ha az országgal együtt tűzhelyeiteket és földjeiteket meg akarjátok menteni, csatlakozzatok hozzánk, alakítsátok meg minden községben s városban a helyi pártszervezetet, férfiak és nők szavazzanak mindannyian pártunk jelöltjeire!” Végezetül kijelentették: „*Nem akarunk ellenforradalmat, hanem rendet, nyugalmat* és ragaszkodunk utolsó leheletünkig hazánk vérrel, könnyel és verejtékkel megszentelt rögéhez! *Nem hirdetünk osztályuralmat*, hanem szabadságot és függetlenséget a haza minden polgárának!” A kiáltványt január 6-án az egyesült párt nevében Nagyatádi Szabó István elnök és Mayer János, Meskó Pál társelnökök írták alá.⁴

Mivel indokolták még a két párt egyesítését? A két párt hetilapjai egybehangzóan állították, hogy annak egyik legfőbb oka e pártok azonos társadalmi bázisa volt. Ezek többsége kívánta a vezetőségektől az egyesülést, mert a választásokon való egymás elleni küzdelem a „parasztságra veszedelmes pártokat” juttatná könnyű győzelemhez.⁵ Megállapodtak, hogy a két párt egyenlő számmal küld ki tagokat a létrehozandó központi vezetőségbe. Annak megalakulásáig a pártprogramokat és röpiratokat továbbra is külön terjesztik. A pártügyeket továbbra is mindkét pártiroda intézze.⁶ A központi vezetőség feladatává tették ezek későbbi összeegyeztetését. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a két párt szoros értelemben vett egyesüléséről nem beszélhetünk, inkább a választásokra létrehozott pártszövetségről.

Hogyan fogadta a többi párt az Országos Kisgazda- és Földművespárt megalakulását?

Az MSZDP központi sajtója, a Népszava január 3-án a következőképpen kommentálta: „Tudni kell, hogy az Országos Földművespárt az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, (továbbiakban OMGE) a nagybirtokosok országos szövetségének az alapítása, a latifundiumok ebbe a pártba tömörítették a földesúri reakció kisgazda harcosait. A Földművespártnak a Kisgazdapárttal való egyesülése a tízezerholdasok protektorátusa alatt történt, nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a népámító harci eszköze legyen az uralmához görcsösen ragaszkodó földesúri reakciónak. Éppen ezért a legéberebb figyelemmel fogjuk kísérni a reakció e legújabb tömörülésének minden mozdulatát.”⁷ A szociáldemokrata lap közleménye egyoldalúan eltúlozza a földbirtokosok pártegyesülésben játszott szerepét és politikai hibát követ el azzal, hogy az egész pártot reakciónak tekinti. E túlzása ugyanakkor élesen rávi-

⁴ A kiáltvány közlik: A Kisgazda, 1919. I. 12. 1., A Barázda, 1919. I. 12. 1. és Mérei Gyula 1969. 198—200.

⁵ A Barázda és A Kisgazda, 1919. I. 12.

⁶ A Barázda, 1919. I. 12. 11—12.

⁷ Népszava, 1919. I. 3. 5—6.

lágított a földbirtokosoknak arra a törekvésére, hogy a Kisgazdapártot saját érdekeikre akarják felhasználni. Arról persze nem írt a tudósítás, hogy a Kisgazdapártot az MSZDP balszárnyának földkérdésben követett „balos” politikája is kényszerítette erre a lépésre.

A Kisgazdapárt vezetősége is tisztában volt ezzel a veszéllyel. Mint egy korábbi tanulmányban már rámutattunk, decemberben ezért nem engedett a Földművespárt egyesülési szándékainak. A KMP és az MSZDP földkérdésben kifejtett radikális állásfoglalása után azonban a párt vezetői úgy ítélték meg, hogy ezek a pártok veszélyesebbek a parasztság érdekeire, mint a polgári demokratikus forradalomban meggyengült földbirtokosok. Ugyanakkor azt gondolták, hogy a Földművespárt tömegbázisát adó cselédek, földmunkások, kis- és középparasztok az ő demokratikusabb programjukat fogják támogatni. Ezért fogadták el a földművespártiak szorgalmazta egyesülést. Ezt a nézetüket az egyesüléskor nyilvánosan is megfogalmazták: Mindaddig, amíg Nagyatádi Szabó az egyesült párt elnöke, a parasztság, az agrárproletárok és a kisiparosok bátran és nyugodtan követhetik a pártot, — írták — „mert az nem a nagybirtok, a nagyítóke és nem egyes egyének érdekeit, hanem a nép anyagi és kulturális fejlődését fogja szolgálni”. Ő mindent el fog követni, hogy a „nép alsóbb rétegeire nehezedő egyoldalú, sérelmes teherviselési törvények megváltoztassanak, ... és jogos kívánságai kielégítenek, ... hogy a nép, akitől a hatalom származik, saját maga irányíthassa sorsa intézését, ... hogy a népet megmentse a szociáldemokrata párt veszedelmes osztályuralmától,” mert a parasztság „vagyon és függetlensége forog kockán és a magyar földműves nép földdel való kielégítésének nagyfontosságú kérdését kell megoldani.”⁸ Az egyesült párton belül a *kisgazdapártiak tehát határozottan állást foglaltak a parasztság alsóbb rétegeinek érdekei mellett és a nagybirtokosok, nagyítókések ellen*. Igaz, az említett okok miatt a szociáldemokraták hatalomra kerülését is szerették volna megakadályozni.

A közöttük kibontakozott éles vita az Országos Kisgazda- és Földművespárt kiáltványában foglaltak miatt folytatódott. A Népszava azt állította, hogy az egyesült párt az „OMGE reakciós szabadcsapata” és a kiáltvány „csúnya és sötét demagógiával mondja el, hogy mi kell és mi nem kell a kisgazdáknak.” Ezt persze nem tudták bizonyítani! Az általuk kiemelt részlet — amelyet mi is idéztünk („Nem az általánosan emelkedő földértékkadó...”) — ugyanis nem volt demagóg. Csupán a szociáldemokratáknak azt a koncepcióját tagadta, hogy a városok ellátását csak termelési kényszerrel, rekvirálásokkal és az árak maximálásával lehet biztosítani. Az említett idézet befejezése után nem is tudott mást állítani a Népszava mint azt, hogy a kiáltvány megfogalmazói „...nem gondolnak arra, hogy a kisgazdáknak ettől a boldogságtól a város fog felfordulni.”⁹

A Kisgazda- és Földművespárt megalakulását a Polgári Radikális Párt sem nézte jó szemmel. Azt állították, hogy Meskó Pál, a Földművespárt vezére csak azért ment bele az egyesülésbe, hogy ezzel a Kisgazdapártot a nagyurak érdekeinek szolgálatába állítsa. Ugyanakkor Nagyatádi Szabó népszerűsítését nem növeli ez a szövetség, — írta lapjuk, a Világ — mert az 1907-es ún. derestörvény szerzőivel, a parasztság elnyomóival szövetkezett. Ezek az érvek már reálisabbak voltak a szociáldemokratákénál.

A Kisgazdapárt hetilapja, A Kisgazda közölte a szociáldemokraták és a polgári radikálisok vádjait. Válaszában azt állította, hogy a parasztságot a legjobban elnyomni és igába hajtani éppen ez a két párt akarja: a szociáldemokrata párt „a gyári mun-

⁸ A Kisgazda, 1919. I. 12. 2.

⁹ Népszava, 1919. I. 10. 7.

kások osztályuralmát akarja a nemzet nyakába erőszakolni”. A radikális párt pedig „a város érdekeit akarja egyoldalúan megvédeni és elősegíteni a falvak termelő népe rovására.” Kijelentették, hogy elsősorban éppen ez ellen a közösen fenyegető veszedelem ellen kell, hogy a „földművesek, földbirtokosok mindnyájan egy közös táborba sorakozzanak”, mert csak „közös erővel védekezhetnek a siker reményében.” Elismerték, ez a cél lebeg Nagyatádi Szabó előtt; „még akkor is, ha ezzel népszerűségéből veszítene.” Hangsúlyozták, hogy egyébként sem Szabó István, sem a Kisgazdapárt semmit nem áldoz fel függetlenségéből és programjából: de ha a „Földművespárt és annak vezérei a Kisgazdapárt törekvéseivel ellentétes irányzatokat követnének, az esetben Szabó Istvánnak és pártjának, a Kisgazdapártnak, meglesz hozzá a bátorsága és önálló cselekvési szabadsága, hogy felbontsa a politikai házasságot és menjen a maga útján.”¹⁰ A Kisgazdapárt vezetőinek ez a nyilatkozata is bizonyítja, hogy látták a Földművespárttal történő egyesülés veszélyeit, és nem tettek elvi engedményeket a másik párt földbirtokos vezetőségének. Mint látni fogjuk, a földművespárti reakciókkal szemben érvényesíteni is fogják ezt az állásfoglalásukat.

Hivatkozhatunk még Nagyatádi Szabó István egyesüléssel kapcsolatos nyilatkozatára: „A Kisgazdapárt irányán, elvein, törekvésein ez a fúzió egyáltalán nem változtat. Marad a Kisgazdapárt ami volt: a nép érdekeinek progresszív, felvilágosodott képviselője. Kitűnik ez abból is, hogy a fúziós pártnak én lettem az elnöke.”¹¹

A KMP vezetőségének a Kisgazda- és Földművespárt megalakulásával kapcsolatos véleményét nem ismerjük, feltételezzük, hogy az a szociáldemokraták álláspontjánál is negatívabb. Ettől függetlenül meg kell állapítani, hogy az egyesülés után erősödött a kisgazdapártiak kommunistaellenessége. Ezt bizonyítja, hogy az egyesülés okait felsoroló cikk mellett található „A kisgazdáknak is tömörülni kell a bolsevizmus ellen” című írás. Ebben lényegében elismerik, hogy a KMP napról-napra erősödik. A nyilvánosságra került adatok alapján azonban azt hangsúlyozták, hogy a kommunisták „orosz rubeleket kaptak, hogy itt is teremtsék meg ugyanazt az anarchiát, amely most Oroszországban dívik. Magyarországon azonban nem a tudományos értelemben vett bolsevikiekről van szó — írták —, mert ezek sohasem lehetnének veszedelmesek az államrendre,” hanem akik „pillanatnyi hasznot akarnak húzni az általános felfordulásból”; akik minden tulajdonosnak ellenségei. „Ezek a közvagyon szabad prédává tételéért küzdenek, akiknek az a hatalom kell, amely módot ad nekik, hogy az osztályuralmat, a szocialista és kommunista diktatúra osztályuralmát teremtsék meg. Ezek nyíltan vallják, hogy az általános, titkos választójogra semmi szükség nincs, csak az parancsolhat, akinek sikerült a hatalmat a kezébe kaparintani.” Tudni kell, hogy e cikk akkor íródott, amikor már a jobboldali szociáldemokraták is nyíltan hirdették a Népszavában, hogy a kommunistákat ki kell zárni a szociáldemokrata pártból, sőt a Munkástanács január 3-i ülésén az egyik jobboldali szociáldemokrata vezető arculütött egy kommunistát. Ezt az esetet A Kisgazda cikkírója a parasztság kommunisták elleni uszítására használta fel: így „kell elbánni velük, ha a falvakba merészkednek. Ki kell verni őket mindenhol, mert addig nem lesz rend és nyugalom... — írta — amíg ezeket a szájas bolsevik vezéreket nem sikerül végleg elhallgattatni.”¹²

Az általunk tárgyalt időszakban a kisgazdapárti sajtóban ez a cikk volt a legdurvább és a legtisztességtelenebb, amit a kommunisták ellen írtak. Egyrészt azért, mert a kommunista vezetőket demagóg módszerrel egyéni haszonlesőknek tünteti fel,

¹⁰ A Kisgazda, 1919. I. 19. 1—2.

¹¹ Szántó-Vető. 1919. I. 12. 7.

¹² A Kisgazda, 1919. I. 12. 3.

másrészt, mert politikai ellenfelükkel szemben a fizikai terrort sugallja. Mindkettő idegen volt a Kisgazdapárt vezetőinek addigi politikájától. Nem is találunk több ehhez hasonló rágalmozó cikket a párt sajtójában, illetve vezetőinek nyilatkozataiban. A tárgyalta cikk által megfogalmazottakat is helyesbítették a következő héten megjelenő „Kik a veszedelmesek az országra?” című cikkben. Itt már politikai érveket helyeznek szembe a szociáldemokrata és kommunista tervekkel. Veszélyesnek tartották a szociáldemokratákat, mert ők is „egyoldalú osztályérdekeket képviselnek, a munkások érdekét, s ami az ő programjuk szerint jó lehet a munkásoknak — nem kellhet esetleg a kisgazdáknak, aminthogy sem a magántulajdon eltörlése, sem a termelés államosítása nem olyan végcélok, amelyeknek igája alá hajthatnák a fejüket a kisgazdák...” A szociáldemokrata párt által hirdetett elvek alapján úgy látták, hogy a szocialista államban a kis- és középparasztok „ki volnának szolgáltatva a munkások önkénynek s munkájuk gyümölcsét annyira sem élvezhetnék mint a jobbágyuralom alatt”.

Ennél veszedelmesebbnek tartották a kommunisták törekvéseit és ezt — érdekes módon — csak azzal indokolták, hogy azok „politikai jogfosztottsággal akarják sújtani a kisgazdákat, csak azért, mert ezek nem a gyárak és műhelyek proletárjai”. A kommunistáknál is veszélyesebbeknek tartották azonban azokat, „akik nem tudnak felmagasztosulni a kommunista elmélet tudományos magaslatáig, hanem abból csak azt szedik ki, ami a másé, azt vegyék el erőszakkal maguknak s ezen az alapon rabolnak és fosztogatnak”. Mindezen törekvések ellen kisgazdáknak politikai szervezkedéssel kell védekezni — hangsúlyozták a cikk végén.¹³ Az előző cikkel szemben tehát itt különbséget tettek a kommunisták és a magántulajdon ellen rabolva fellépők között, és csak politikai eszközökkel kívánnak küzdeni a munkáspártok ellen. Ez visszatérést jelentett a párt e kérdésben vallott előző módszereihez. Minden esetben az állapítható meg, hogy e kisgazdapárti vádak alapja elsősorban a MKP és az SZDP hibás agrárpolitikájában található. Ezek „balos” túlzásai miatt alkalmat adtak az ilyen félelmek és vélemények megszületéséhez.¹⁴ Mindezt hallatlanul megnehezítette a kis- és középparasztság pártjának a munkáspártokhoz való közeledését, a velük való együttműködést, a földbirtokosok és a tőkésék elleni egységes fellépést. Ugyanakkor a Kisgazdapárt vezetőinek és tömegeinek kispolgári ideológiája szintén jelentősen akadályozta a munkáspártok politikájának megértését.

A szervezeti élet fejlődése, ellentétekkel

Emlékezzünk, az Országos Kisgazda- és Földművespárt megalakulását bejelentő kiáltvány arra szólította fel szervezeteiket, hogy „az országban mindenütt fogjanak kezét és egyesüljenek az eddigi Kisgazdapártok és Földművespártok”. Ugyanakkor a két párt központja továbbra is megmarad: a pártkiadványokat, a sajtót, a szervezkedést — ha bizonyos összehangolás megfigyelhető is — lényegében külön-külön csinálják. Ez a párt szövetségen belüli önállóság megtartását jelentette. Jól megfigyelhető ez az egyesült párt szervezeti életének alakulásánál. A vidéki kisgazdapárti és földművespárti szervezetek egyesüléséről nem közölt híreket a pártok sajtója. A további pártszervezést is külön végezték és regisztrálták a saját lapjukban. Ezért azt mi is külön vizsgáljuk.

¹³ A Kisgazda, 1919. I. 19. 3.

¹⁴ Mérei Gyula 1969. 118.

A Kisgazdapárt vezetői, szervezői és agitátorai 1919 januárjában az országban mintegy 370 községben alakították meg a pártot.¹⁵ Az adatokat vizsgálva azt látjuk, hogy e pártalakulások elsősorban azokban a megyékben voltak sikeresek, ahol a Kisgazdapárt már régebben, ill. 1918 decemberében is szervezkedett. Dunántúlon Zala megyében két választókerületben (zalabokasai és lendvai) és még 53 községben, Somogyban 107, Veszprémben 63, Tolnában 21 faluban és Fejérben 3 választókerületben alakult pártszervezetük. Pest megyében 19, Hevesben szinte mindenütt, Borsodban 40 és Bihar megye legtöbb falujában sikerült pártszervezeteket létrehozni. Január elején felállították még a párt szervezőirodáját Szatmárnémetiben és Beregszászon. Az előbbi feladata volt Szatmár megye, az utóbbié pedig Zemplén, Ung, Ugocsa és Bereg megyék szervezése. Az itteni eredményekről azonban nincsenek adataink. Valószínűleg az e megyékben megkezdett szervezkedést megzavarták, ill. lehetetlenné tették az észak-nyugatról előretörő cseh-szlovák és a dél-keletről érkező román csapatok.

A Földművespárttal történt egyesülés után a Kisgazdapárt parasztság körében végzett agitációja nem változott meg, nem lett jobboldalibb. Az egyesülés után a Kisgazdapárt vezetősége csupán annyi engedményt tett a Földművespártnak, hogy elfogadta azt a gondolatot, miszerint „lehetőleg a nemzet minden rétege legyen képviselve saját kebeléből választott képviselővel” a pártban. Ugyanakkor figyelmeztették a szegény-, kis- és középparasztságot, az agrárproletariátust és a mezőgazdasági cselédeket, hogy „ha saját maguk között találnak képviselőjelöltnek való egyént, akkor azt ajánlják a képviselő jelölő gyűlésen,” mert — és ezt többször hangsúlyozták — „nem szabad elvesznie a Kisgazdapárt kisgazda jellegének”. Hirdették: a párt központi vezetőségének nincsenek jelöltjei, mert azt akarja, hogy mindegyik választókerület saját maga keresse meg jelöltjét a saját kerületében és csak oda küldjenek jelöltet, ahová azt maga a választókerület kéri. A pártegyesüléssel kapcsolatban elhangzó gyanúsításokkal és vádakkal szemben közölték tagságukkal is, hogy a Földművespárt csatlakozott a párthoz és így továbbra is a „Kisgazdapárt programja az irányadó, az alap”. Az aggodalmaskodókkal közölték: „bárki és bármennyien is lépnek be a Kisgazdapártba, abban csak addig maradhatnak, amíg a párt hű tagjai lesznek Szabó István pártelnök vezetése alatt.” A központi vezetőség pedig gondoskodni fog arról, hogy a „kisgazdapárt önállósága, függetlensége, annak programja alapján megőriztessék.”¹⁶ A választásokra készülve a pártagitációban és a szervezkedésben hangsúlyozták, hogy a *falusi asszonyoknak is részt kell venniük a szervezkedésben*. Az általános és titkos választójog módot ad arra — írták —, hogy az asszonyok és a nagykorú nők is szavazzanak (természetesen arra a jelöltre, akire akarnak), de a parasztság hozzátartozóinak a Kisgazdapártra kell szavazni. Hangsúlyozták, hogy a falusi asszonyoknak *nem szabad húzódoznia a szavazástól*, mert a szociáldemokrata munkások „feleségei és egyéb hozzátartozói, akiknek joguk van a szavazásra, egységesen szavazni is fognak a szocialista jelöltre”. Hivatkoztak a januári angol választásokra, ahol szintén első alkalommal szavaztak a nők és „éppen női szavazatok buktatták meg a legtöbb helyen a szocialista jelölteket”.¹⁷

A Kisgazdapárt januári *szervezőgyűlésein nem volt összeütközés a szociáldemokrata párt helyi szervezeteivel*, pedig azokon sok esetben részt vettek az MSZDP tagjai is. Ilyen eset volt január 19-én Berettyóújfaluban, ahol a gyűlésen az „öntudatosan szervezett” szociáldemokrata párt tagjai is jelen voltak és meghallgatták a Kisgazda-

¹⁵ Az adatokat A Kisgazda, 1919. I. 5—II. 2. között megjelenő számaiból állítottam össze.

¹⁶ A Kisgazda, 1919. I. 19. 4.

¹⁷ A Kisgazda, 1919. I. 19. 4.

párt szónokait. Mayer János beszédében „részletesen bírálta az egyes pártok programját” és összehasonlította azokat a Kisgazdapártéval. A gyűlés után Papp László, a helyi szociáldemokrata párt titkára eszmecserét folytatott Mayerral a két párt programjáról. A beszélgetés végén mindketten egyetértettek abban, hogy „minden társadalmi osztálynak szüksége van az öntudatos szervezkedésre és hogy az egyes pártoknak kölcsönösen tiszteletben kell tartani egymás törekvéseit és az egyoldalú osztályterroret ki kell küszöbölni”. Ugyanezen a napon Kiskőrösön a Kisgazdapárt gyűlésének sikerét a „szociáldemokrata párt egyes elemei” igyekeztek tompítani, de összeközösre nem került sor.¹⁸

Milyen eredményeket ért el a Földművespárt a januári szervezkedésben, a Kisgazdapárthoz való csatlakozás után? A hónap végéig mintegy 278 községben szervezték meg a pártot, ez majdnem 100-zal kevesebb mint a Kisgazdapárté. Igaz viszont, hogy ebben a hónapban még 104 községben alakultak meg az ún. Földműves Tanácsok, amelyek tulajdonképpen a Földművespárt szervezetei voltak. Így azt mondhatjuk, hogy *a két párt szinte azonos nagyságrendű szervezeti fejlődést ért el.* A Földművespárt azonban — a történelmi előzmények miatt — elsősorban más megyékben szervezkedett. Januárban a legnagyobb sikereket a következő megyékben érte el: Szabolcs, Szatmár szinte egész területén, Zemplén, Borsod, Gömör, Nógrád, Pest, Jász-Nagykunszolnok, Sopron, Zala és Maros-Torda.¹⁹ E szervezési eredményeket jelentősen rontotta az, hogy január végére a cseh csapatok elfoglalták Gömör megye egész, Nógrád, Zemplén és Borsod megyék jelentős részét, a románok pedig Erdélyt. Ez természetesen gyengítette a Földművespárt szervezeti erejét, ami — mint látni fogjuk — az egyesült párton belül a Kisgazdapárt demokratikus törekvéseinek kedvezett.

Ugyanakkor a Kisgazdapárthoz való csatlakozás után *erősödött a Földművespárt kommunisták elleni propagandatevékenysége.* Demagóg módon az ország idegen csapatok általi megszállásáért is elsősorban a kommunistákat próbálták felelőssé tenni. Más helyen ugyanezért, Jászi Oszkár nemzetiségi minisztert tették felelőssé, aki sikertelenül tárgyalt a nemzetiségek képviselőivel. Kommunistaellenes propagandájukban azt terjesztették, hogy „a kommunizmus nem kegyelmez a kisgazda pár holdjának, de a szellérember házikójának sem. Közössé akar mindent tenni, hogy a közösség fölött a kommunista főgynökök legyenek az urak.” A Kisgazda- és Földművespárt szervezeti sikereire hivatkozva, a városi polgárságot is szervezkedésre biztatták.²⁰ A Kisgazdapárt és a Földművespárt egyesülését követő külön szervezkedés tehát *a két párt közötti elvi-politikai ellentétekkel volt kapcsolatos.* Ezt mutatja a két párt egymástól lényegesen eltérő agitációs-propaganda tevékenysége is. Ennél fontosabb hogy a két párt vezetősége nem tudott megegyezni a leendő közös vezetőség összetételében; a volt földművespártiak döntő befolyást szerettek volna, hogy így az egyesült pártot a középbirtokos-gazdagparaszti „agrárius” reakciók szolgálatába állítsák. Nagyatádiék ezzel határozottan szembeszálltak, ezért ellentétek keletkeztek közöttük. A Kisgazdapárt balszárnya egyrészt örült az egyesülésnek, mert attól *a paraszti egység megvalósulását remélte.* Másrészt várták, sőt biztosra vették, hogy a Földművespárttal „átözlő mágnások és nagybirtokosok kilépnek az egyesült pártból és az olyan marad mint a régi volt”.²¹ Ez azonban januárban nem történt meg! Ezért mindkét párt önállóságának megtartására törekedett és saját szervezeteinek számát igyekezett növelni. Ide kapcsolódik az is, hogy a Földművespárt vezetői előszeretettel hangoztatták, hogy a „pártszervezés mellett igen nagy szükség van a gazdasági szer-

¹⁸ A Kisgazda, 1919. I. 26. 3.

¹⁹ A Barázda, 1919. I. 12—II. 8. között megjelenő számaiból állítottuk össze.

²⁰ A Barázda, 1919. I. 18. 1.

²¹ Szántó-Vető, 1919. I. 12. 1.

vezekedésre is". Ezért „minden faluban meg kell szervezni a Barázda szervezetet, hogy *bennünket ki ne nullázhassanak mások*. A helyi Barázda szervezet megalakításához nem kell más mint egy elnököt, két-három alelnököt, jegyzőt, pénztárost s minden utcára két bizottsági tagot választani. Ez a csoportvezető bizottság, amely lehetőleg mindenkit beléptet 6 koronás előfizetési díjjal a Barázda táborába.”²² Ezzel a szervezkedéssel a földművespártiak A Barázda című hetilapjuk olvasótáborát igyekeztek bővíteni és ezzel *eszmei-politikai befolyásukat növelni a parasztság körében*. Ez igen jelentős is lehetett, mert ekkorra a Barázda előfizetőinek a száma elérte az 50 000-t.²³

A párt és a Berinkey-kormány megalakulása

A Kisgazda- és Földművespárt megalakítása után annak vezetői politikai pozícióik további megerősítése érdekében részt vállaltak a Polgárszövetség programjának kidolgozásában és megalakításában. A Polgárszövetség létrehozását elsősorban a Függetlenségi és 48-as Párt jobbszárnya szorgalmazta. Azzal a céllal, hogy összefogja azokat a kis- és középpolgári erőket, amelyek addig jórészt szétforgácsolva voltak. Erre támaszkodva ellensúlyozni kívánták az egyre jobban megerősödő szociáldemokrata pártot. Ha pedig az nem vállalkozna az addigi koalícióban részt venni, akkor egy tiszta kispolgári-demokrata kormány létrehozására is fontosnak látták ezen erők tömörítését.

*A Polgárszövetség alakulógyűlését 1919. január 5-re hívták össze.*²⁴ Lovászy Márton volt miniszter ismertette a szövetség programját. Ez magában foglalta a „dolgozó polgárság” legfontosabb követeléseit: az ország területi épségének megvédését, a nemzetiségek jogegyenlőségét és önkormányzatát, a rend, a közbiztonság helyreállítását és fenntartását, a demokratikus, de fegyelmezett hadsereg szervezését, a magántulajdonon alapuló földreformot, a progresszív adózást és munkaalkalmak teremtését, a nagytőke korlátozását, az ipar és a kereskedelem szabadságát, a gondolat- és gyülekezési szabadság jogi védelmét, a győztes hatalmakkal való együttműködést. Felszólították a „dolgozó polgárok (tanárokat, köz- és magánhivatalnokokat, földműveseket, kereskedőket és iparosokat, mérnököket és orvosokat, ügyvédeket stb. értettek e fogalom alatt), szakma és munka szerint széttagolt, különböző pártokban és testületekben csoportosult szervezeteit”, hogy lépjenek be a Polgárszövetségbe. *A gyűlésen Szemző Ernő, a Kisgazdapárt titkára jelentette be, hogy a Kisgazda- és Földművespárt minden erejével támogatja a Polgárszövetséget.* Lovászy javaslatára a gyűlés résztvevői *Nagyatádi Szabót a szövetség társelnökévé választották.* A programot a gyűlés után hozták nyilvánosságra.²⁵

A Polgárszövetség létrehozása tehát kapcsolatban volt a december közepe óta lappangó kormányválsággal. A vita arról folyt, hogyan ellensúlyozzák a KMP és a MSZDP egyre növekvő befolyását, hogyan védjék meg a polgárság érdekeit? E kérdésekre adott válaszok megosztották a kormányban lévő polgári pártokat: a Függetlenségi és 48-as Párt jobb- és balszárnya közötti vita elmérgesedett, a Polgári Radikális Párt pedig már január 3-án kettévált. A kormányban követendő módszerek és a kommunisták elleni fellépés megosztották az MSZDP sorait is. Ezzel szemben a kormányon kívüli kispolgári-demokrata pártok ekkorra jelentős tömegbázist szervez-

²² A Barázda, 1919. I. 18. 22

²³ Magyar Gazdák Szemléje, 1918. XI—XII. 353.

²⁴ *Ránki György* (1976) 164. és *Balogh...* (1985) 83. helytelenül december végére teszi a Polgárszövetség megszervezését.

²⁵ A Kisgazda, 1919. I. 19. 1.

tek maguknak. Ezek a belpolitikai kérdések természetesen szoros kapcsolatban voltak a külpolitikai helyzet alakulásával: a román királyi hadsereg 1919 január elejére elfoglalta Erdély nagy részét, a cseh burzsoázia csapata pedig a Duna—Ipoly—Ungvár vonaláig nyomultak előre. Az antant hatalmak továbbra sem ismerték el a forradalmi kormányt. Mindezekért és a szociális-gazdasági helyzet jelentős romlása miatt a kormánnyal szemben nőtt a tömegek elégedetlensége.

A bel- és külpolitikai helyzet ilyen alakulása kirobbantotta a kormányválságot. Károlyi Mihály lemondott miniszterelnökségéről, megválasztották ideiglenes köztársasági elnöknek, hogy ebben a minőségben vezesse a kormányalakítási tárgyalásokat. Ő először Lovászynak ajánlotta fel a miniszterelnökséget, aki azonban ezt nem vállalta, mert az antant budapesti képviselői nem ígérték meg az általa tiszta polgári pártokból alakítandó kormány támogatását. Ezután Károlyi is belátta, hogy nem lehet megvalósítani a tiszta polgári kormány tervét, meg kell maradni a koalíciós kormányzás mellett. Január 7-én erre kérte az MSZDP vezetőségét is, amelyben három álláspont alakult ki: a baloldal a kormányzás átvételét, a centrum a koalícióban való nagyobb súly biztosítását, a mérsékelt jobboldal a kormányból való kilépést javasolta. A 8-án összeülő *Munkástanács* — nagy vita után — Kunfi Zsigmond javaslatára *a koalíciós kormányzás mellett döntött*, de a szociáldemokrata párt tényleges hatalmi súlyának megfelelően a meglévő két miniszteri tárca mellé még a két legfontosabbat a bel- és a hadügyit is követelte.²⁶

Január 11-én Károlyi a hozzá közelálló Berinkegy Dénest bízta meg az új koalíciós kormány megszervezésével. Megkezdődtek a kormányalakítással kapcsolatos tárgyalások: Károlyi 12-én — egyéb politikusok mellett — fogadta Nagyatádi Szabó Istvánt, a Kisgazda- és Földművespárt elnökét. Milyen nézeteket képviselhetett Nagyatádi Szabó? Ezt A Kisgazda, „Új kormány alakítása elé” című cikke érzékelteti. E pártvezető a súlyos bel- és külpolitikai helyzet miatt szükségesnek tartották, hogy a „kormányban az összes polgári pártok képviselve legyenek”. Követelték, hogy az új kormány az „egész nemzetben gyökerezék,” és hogy az egyes társadalmi rétegek „osztályuralmi törekvéseit a kormány tagjai ne támogassák”, mert az ilyenek veszedelmet hoznak az országra. „A nemzetnek belső békére, személy- és vagyonbiztonságra van elsősorban szüksége” ... a termelő munka szorgalmas végzéséhez.²⁷ Az volt a véleményük, hogy „az ország szocializálása nem haladhat továbbra is olyan ugrásszerűen, mint eddig történt, mert már most is szembetalálja magát olyan erős áramlatokkal, amelyek a szocialista diktatúrát nemcsak helytelenítik, hanem az ellen a legélesebben szervezkednek is. A Kisgazdapárt tehát csak olyan kormányt támogathat, amely számol a reális helyzettel és semmiben sem akar elébe vágni a nemzetgyűlés alkotmányozó jogainak.”²⁸

A kormányalakító tárgyalásokon lényegében a többi polgári párt vezetői is hasonló álláspontot képviseltek. Ehhez hozzátették: ha a szociáldemokrata párt még megkapja a bel- és hadügyi tárcákat is, akkor ők „nem hajlandók statisztálni a szocialista diktatúrának”, mert nem akarják így vállalni a felelősséget.²⁹ Ezért ebben a kérdésben végül is kompromisszum született. A szociáldemokraták kaptak ugyan négy miniszteri tárcát, a kereskedelmi (Garami Ernő), a hadügyit (Böhm Vilmos), a szerveződő munkaügyi és népjóléti (Peidl Gyula) és a közoktatásügyit (Kunfi Zsigmond). A belügyminiszter azonban Nagy Vince maradt (Károlyi híve) és csak az

²⁶ Balogh... (1985) 84.

²⁷ A Kisgazda, 1919. I. 19.

²⁸ A Kisgazda, 2.

²⁹ A Kisgazda, 1919. I. 19. 2.

államtitkár lett szociáldemokrata. Így az MSZDP jobbszárnya és centruma jelentősen megerősítette pozícióját a kormányban, a kommunistákkal szimpatizáló balszárny képviselői azonban nem kerültek be abba.

A Berinkei-kormány január 18-án alakult meg. Ebben a szociáldemokraták mellett a legjelentősebb pozíciókat a Függetlenségi és 48-as Párt balszárnya (Károlyi emberei) foglalta el. A tárgyalások eredményeként a kormányban helyet kapott még a Polgári Radikális Párt és *Nagyatádi Szabó*, — *mint tárca nélküli miniszter — aki a Kisgazda- és Földművespártot képviselte*. Így a kormány kispolgári demokrata jellege megerősödött.³⁰

Nagyatádi Szabó az egyesült párt előzetes megkérdezése nélkül vállalta a miniszterséget és tudta, hogy ez abban „nagyon is vegyes érzéseket fog kelteni”. Ezért a miniszteri tárca elvállalásának okairól *nyílt levélben tájékoztatta a párt tagjait*. Ebből kiderül, hogy Károlyi Mihály köztársasági elnök hívta a kormányba. Az ország nagy területeinek megszállása, a megélhetési nehézségek, a polgárháború veszélye mellett — írta *Nagyatádi* — „lábra kapott a munka nélkül való megélhetés elve, esztelen és határtalan követeléseket támasztanak az állam, a közvagyon ellen, úgy, hogy mérföldes léptekkel haladunk az államcsőd felé és a legbecsületesebb, a legnagyobb szorgalommal és nélkülözések árán szerzett jogos kis tulajdon is pusztulásra van szánva.” Ezért „erőm, képességem, eddig szerzett politikai becsületem teljes súlyával odaállok menteni, segíteni és újjáteremteni szerencsétlen hazánkat”. A másik oknak azt említette, hogy a kormány parlament ellenőrzése nélkül dolgozik, ezért nem mulasztja el a lehetőségét, annak közvetlen befolyásolására a parasztság érdekében. Harmadik okként azt írta, hogy a „*földreform kérdése még megoldatlan ... ezeket a kérdéseket tovább megoldatlanul hagyni nem lehet*. De katasztrófába vinni sem, mint az más országokban történt a közelmúltban (Szovjet-Oroszországra és Bulgáriára gondolt — S. J.), hanem az igazságosságot, a célszerűséget, a lehetőséget kell keresnünk és nem az ok nélküli szélsőséget, mert az csak a termelés anarchiájához vinné az országot.” Utalt arra, hogy ő már tíz éve követelte a parlamentben is a radikális földreformot és a legszomorúbbnak tartotta, hogy „most éppen a legziláltabb viszonyok között *hívtattam meg arra, hogy a földbirtokpolitika kérdéseit megoldani segítsen*”. E munkához kérte a parasztság minden rétegének segítségét: „A terjedő felforgató, pusztító, vad eszmék (itt elsősorban a kommunista eszmékre utalt — S. J.) elől zárjátok el a lelketeket: pusztítással újjáépíteni ezt az országot nem lehet.” Úgy látta, hogy az *új kormány a nép kormányja*, amelyben a polgárság, a munkásság és a parasztság van képviselve. Ezért „a forradalom munkája befejeződött, ez a kormány a nemzeti újjáalkotó munka kormánya kell, hogy legyen,” a dolgozó nép álljon mögé, mert csak ez hozhatja meg az országnak is elfogadható békét. *Nagyatádi Szabó* bejelentette: a kormányban együtt dolgozik a szociáldemokrata miniszterekkel. Kiemelten hangsúlyozta: „*Feljük nyújtom dolgozni akaró karomat, hogy megalkossuk az igazi demokratikus magyar népköztársaságot, de úgy, hogy minden osztály, minden társadalmi réteg egyenlő jogokkal igazságosan élhessen, békében, megelégedésben. Ne törekedjék egyik osztály sem egyeduralomra.*” E sorokból a szociáldemokrata párttal való együttműködési készség sugárzik. Ezt azért fontos kiemelni, mert ettől az időtől kezdve 1919. március 21-ig ez lesz a jellemző a Kisgazdapárt politikájára is. Ez pedig utat nyithatna egy szélesen értelmezett munkás-paraszt demokratikus együttműködés megvalósításához. *Nagyatádi Szabó* tudta, hogy nehéz munkára vállalkozott! Levele végén kijelentette: „Engem nem a méltóság, nem a tekintélyhajhászás visz a miniszter-

³⁰ *Hajdú Tibor* 1968. 169—271.

séghez, s ha azt fogom látni, hogy meggyőződéseim, elveim és becsületemhez híven nem dolgozhatom, úgy a kormányzásból haladéknélkül kilépek.”³¹

A Kiszgazda- és Földművespárt kiszgazdapárti szárnya természetesen örömmel fogadta vezére miniszterségét, aki annak vállalását velük valószínűleg meg is beszélte. E csoport nevében Berkó Gyula méltatta Nagyatádi Szabó érdemeit a falusi nép öntudatra ébresztésében és szervezésében, érdekeinek védelmében és főleg a földreform követelésében. Nagyatádi Szabó azért lehetett miniszter — írta —, „mert az idők és a viszonyok teljesen igazolták régen hirdetett elveit és politikájának életképességét, ... mert a kormány érezte, hogy a nagy falusi tömegek bizalmára csak úgy támaszkodhatik, ha Szabó István kebeléhez veszi föl.” Hangsúlyozta a cikkíró, hogy a belső rend és a termelés folytonosságának megszilárdításán túl Szabó azért is vállalkozott a miniszterségre, mert az antanthatalmak bizalmát csak úgy lehetett remélni, ha a kormány a nép minden rétegére támaszkodik. Felszólította a falu egész népét, hogy ne tétovázson, kövesse Nagyatádi Szabót a kormány támogatásában.³² Ezek az adatok bizonyítják az eddigi szakirodalom azon állításait, hogy Nagyatádi Szabó egyrészt azért kapott miniszteri tárcát, hogy kiszélesedjék a kormány szűk paraszti, falusi bázisa, másrészt, hogy legyen, aki siettetni a földreform végrehajtását, amire a parasztság elkeseredése és az erre épülő forradalmi agitáció leszerelése miatt volt elsősorban szükség.³³

A Kiszgazda- és Földművespárt földművespárti szárnya legreakciósabb vezetői azonban nem értettek egyet azzal, hogy Nagyatádi Szabó az egyesült párt elnökeként miniszterséget vállalt a Berinkei-kormányban. A kormányválság idején nekik az volt a véleményük, hogy a pártnak nem szabad felelősséget vállalni a kormányzásból mindaddig, amíg az ország akarata a nemzetgyűlési választásokon — minden erőszaktól mentesen — szabadon meg nem nyilatkozik.³⁴ Ebben a véleményben egyrészt az óvatos kivárás politikája nyilvánult meg, amelynek az alapja, hogy az antanthatalmak még mindig nem ismerték el a kormányt. Másrészt, és ez valószínűleg fontosabb volt, e politikusok nem akartak együttműködni a kormányban többségbe került szociáldemokrata és kispolgári-demokrata pártokkal, mert ezek radikális törekvéseit veszélyesnek találták az általuk képviselt gazdagparasztokra és középbirtokosokra.

Láttuk, Nagyatádi Szabó ellenkezőleg cselekedett, belépett a kormányba és kész volt együttműködni a szociáldemokrata és a radikális kispolgári demokrata pártokkal. Nagyatádi miniszterségére hivatkozva Meskó Pál, a Kiszgazda- és Földművespárt egyik alelnöke, aki a földművespárti reakciók kulcsembere volt lemondott. Elhatározásának igazi oka azonban az volt, hogy az egyesült párton belül a földművespárti reakció szeretne volna a párt vezetését magához ragadni, hogy azt saját érdekeinek szolgálatába állítsa, Nagyatádiék azonban azt nem engedték.

Az 1919. január 12-én induló Szántó-Vető című mezőgazdasági és politikai hetilap (felelős szerkesztő: Karácsonyi Gyula) körül tömörülő kiszgazdapárti baloldali képviselői, — akik Nagyatádi hívei — a párton belüli küzdelemről a következőket írták: a Földművespárttal egyidejűleg sikerült befurakodnia a Kiszgazdapártba „néhány mágnás földbirtokosnak is, akik most azon dolgoznak, hogy a vezetést, a hatalmat a kezükbe ragadják”. Ez ellen a leghatározottabban tiltakoztak és követelték, hogy a „földművelő nép érdekei kerüljenek ki győztesen a reakciós mágnások által indított küzdelemből. A vezetőség ne engedjen; ha kell váljon ki a pártból a Földmí-

³¹ A Kiszgazda, 1919. I. 26. 122.

³² A Kiszgazda, 1919. I. 26. 2.

³³ Mérei Gyula 1969. 11.

³⁴ A Barázda, 1919. I. 18. 2.

vespárt, csinálják vissza a csatlakozást — ha kell, legyen inkább harc, de földműves nép érdekeit egy körömfeketényivel sem engedjük megrövidíteni.”³⁵

Az egyesült párton belüli küzdelem azonban egyelőre nem vezetett szakításhoz, a földművespártiakból csak Meskó Pál vált ki a vezetésből. A többiek maradtak, természetesen abban a reményben, hogy a pártban is és a kormányban is pozíciókhoz jutnak és érvényesíteni tudják befolyásukat a gazdagparaszti és középbirtokosok érdekében.

Értékelés — összegezés

Vizsgáljuk meg, hogyan értékeli a szakirodalom a Kisgazda- és Földművespárt megalakítását? Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy az e kérdéssel foglalkozó szerzők kevés forrásanyag alapján általánosítanak.

J. Tóth Dezső 1968-ban megjelent tanulmányában úgy fogalmazott, hogy a Kisgazdapárt és a Földművespárt a „többi visszahúzó erővel együtt mindent megtett annak érdekében, hogy megakadályozza a proletárforradalom győzelmét, a proletárdiktatúra kivívását” és ezért fuzionáltak.³⁶

Hajdú Tibor a magyar polgári demokratikus forradalommal foglalkozó monográfiájában *nem minősítette a két párt egyesülését*. Csak annyit írt róla, hogy a „fúzió csak néhány napra jött létre, mert Szabó István, amint alkalmá nyílt belépni a kormányba, hátat fordított az OMGE kisgazdaszervezetének”.³⁷ A kérdéssel részletesebben foglalkozik *Mérei Gyula* *A magyar októberi forradalom és a polgári pártok* című könyvében. Ő is úgy látta, hogy a két párt „forradalomellenes céllal” egyesült. Azonban megállapította, hogy e pártok tagsága és vezetői „előbb a Munkástanács, majd a kommunisták földosztó programjától ijedtek meg”. Hangsúlyozta, hogy a „ijedelmük azonban nem volt egyforma mértékű”. A Kisgazdapárt vezetői és tagsága „nemhogy sajnálták volna, hanem egyenesen örültek a latifundiumok felosztásának”. A Földművespártban meghúzódó gazdagparaszti és középbirtokosi réteg „ellenben egyáltalán nem kívánta földje radikális megkurtítását.” Ezután a következőképpen összegzi véleményét: „A forradalom továbbfejlődésétől való félelem és az a körülmény, hogy a jómódú parasztság a Károlyi-kormányban nem nyert képviseletet, alkalmat nyújtott a Magyar Gazdaszövetség embereinek, Pallavicini György örgrófnak és Meskó Pálnak arra, hogy megnyerjék Szabókat a kommunista veszéllyel szemben való összefogásra, a magántulajdon védelmére”. Így próbálták meg „egy táborba hozni a nagybirtokost, a jómódú, de alapján véne nagybirtokellenes, sőt helyenként még a kisérdő parasztot is, a be nem vallott cél: a nagybirtok védelmében.” Ugyanakkor ismételt megállapította, hogy a két párt egyesülésének és kiáltványának létrejöttében „kétségtelenül ludas volt az eredeti szociáldemokrata álláspont és a hibás kommunista agrárpolitikai szemlélet is, mert tárgyi alapot adott és megkönnyítette azt, hogy a két agrárpárt egyesülési programjában elrejtett bomlasztó, ellenforradalmi szándékot igaz törekvésnek tüntessék fel.”³⁸

Király István 1973-ban publikált tanulmányában a következőket írta: „Nagyatádi — ahogy a korabeli tudósításokból kitűnik — a tárgyalások alatt igyekezett megtartani pártjának függetlenségét, de a zajló politikai események arra készítették, hogy engedjen a Földműves Párt fúziós ajánlatának. ...Nagyatádi azonban tévedett abban, hogy a fúzió a Kisgazdapárt javára történt. Az tévesztette meg, hogy ő lett az elnök.”

³⁵ Szántó-Vető, 1919. I. 26. 5—6.

³⁶ *J. Tóth Dezső* 1968. 53.

³⁷ *Hajdú Tibor* 1960. 265.

³⁸ *Mérei Gyula* 1969. 117—1118.

Szerzőnk szerint a Földművespártnak „ajándéknak számított, ha Nagyatádi Szabó István országos hírnevét a saját szekerükbe foghatják. De erről Nagyatádi nem tudott, csak az események hatására vált előtte nyilvánvalóvá az ellenforradalmi szándék.”³⁹

Az eddigi történeti szakirodalom egymást kiegészítő, de egymásnak részben ellent is mondó állításai és az általunk elemzett forrásanyag elemzése után nem könnyű feladat saját véleményünk összegezése. Az általunk megvizsgált dokumentumok azt a nézetet erősítik, hogy a Kisgazdapárt és a Földművespárt egyesülését elsősorban a KMP és az MSZDP helytelen agrárpolitikai nézetei eredményezték. Ezzel a munkáspártok tulajdonképpen az egyik lehetséges szövetségesüket arra kényszerítették, hogy egy tőle jobbra elhelyezkedő, reakciós érdekeket is védő parasztpárttal egyesüljön. Elfogadjuk a szakirodalom azon megállapításait, amelyek a Földművespárt vezetőinek reakciós céljaira vonatkoznak. Azonban bizonyítottnak látjuk, hogy a Kisgazdapártot és vezetőségét nem sikerült e célok megvalósítására rávenni. Ellenkezőleg! Az egyesülés a Kisgazdapárt sokkal demokratikusabb programja alapján jött létre és a vezetőségben Nagyatádiék akarata érvényesült, ami lehetőséget biztosított a reakciós földművespárti vezetők kiszorítására, a tömegeik progresszív célok érdekében való megnyerésére. Ez a reakció erőinek meggyengítését célozta, ami szerintünk a polgári demokratikus forradalom továbbfejlődésének egyik fontos feltétele volt. Az egyesülés Nagyatádiék pozícióinak megerősödését eredményezte. Ezt bizonyítja Nagyatádi minisztersége! Ezért nem tudjuk elfogadni Király Istvánnak azt az állítását, hogy a fúzió nem a Kisgazdapárt javára történt. Kétségtelen tény azonban, hogy a két párt szövetségével létrejött kis-, közép- és gazdagparaszti egységek nem nézték jó szemmel a szociáldemokrata és a polgári radikális párt vezetőit. Ezt elsősorban pártpolitikai érdekeik parancsolták. A Kisgazda- és Földművespárt mögött felsorakozó tömegek veszélyeztették az említett pártok hatalmi befolyását. Ők persze ezt elhallgatták, és ideologikus szinten exponálták a problémát; eltúlozták a földművespárti reakció nagyságát és befolyását. Annak az egyesült pártban való jelenléte persze tény volt, de befolyásuk mértéke kisebb volt, mint azt a szociáldemokraták és a polgári radikálisok beállították. A szakirodalom lényegében e pártok napi pártpolitikai érdekei által motivált értékelését fogadta el, és nem vizsgálta meg alaposan ezt a kérdést. Jellemző, hogy e pártok — amikor szükségesnek látták — megváltoztatták véleményüket. Látunk kell, hogy a Kisgazdapárt Földművespárttal való egyesülése volt az a döntő momentum, amelynek eredményeként a szociáldemokrata és a polgári radikális pártok vezetői rádöbbenek arra, hogy Nagyatádi Szabót és pártját be kell vonni a kormányba. E lépésükkel egyrészt a Kisgazdapártot és tömegeit véglegesen a polgári demokratikus forradalom mellé állították. Másrészt megakadályozták a földművespárti reakciókkal kötött egyesülés tényleges megvalósulását. Mindezek a taktikai lépések hozzájárultak ahhoz, hogy a Kisgazdapárt vezetői és tömegei ezután már a szociáldemokratákkal és a haladó kispolgári-demokrata pártokkal szövetségben dolgoztak. Elsősorban a radikális földreform, de minden haladó polgári demokratikus reform végrehajtásáért.

³⁹ Király István 1973. 190.

IRODALOM

Balogh—Gergely—Izsák—Jakab—Pritz—Romsics

1985 Magyarország a XX. században. Kossuth Kiadó, Bp. 82—86.

Bodrogközy Zoltán

1929 A magyar agrármozgalmak története. Budapest.

J. Tóth Dezső

1968 A Kiszgazdapárt az 1918—1919-es demokratikus forradalom idején. Tájékoztató. 5. sz. 38—64.

Hajdú Tibor

1968 Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Kossuth Kiadó, Bp. 265—270.

Király István

1973 Nagyatádi Szabó István útja a képviselői mandátumtól az őszirózsás forradalom miniszteri székéig 2. rész. Agrártörténeti Szemle, 173—195.

Mérei Gyula

1969 A magyar októberi forradalom és a polgári pártok. Akadémiai Kiadó, Bp. 117—118

Ránki György (főszerkesztő)

1976 Magyarország története 1918—1919., 1919—1945. 8. kötet. Akadémiai Kiadó, Bp. 134—140., 161—165.